TIME AND SPACE INTERDICTIONS IN ROMANIAN BIRTH AND BURIAL RITUALS

INTERDICȚII TEMPORALE ȘI SPAȚIALE ÎN RITUALURILE ROMÂNEȘTI DE NAȘTERE ȘI DE ÎNMORMÂNTARE

Andreea BRATU
Facultatea de Litere
Universitatea din Craiova

Abstract

Time and space are complementary notions that acquire special meaning during the rituals associated with the beginning and the ending of life – birth and death. This presentation will analyse the two time intervals that are the most significant from the point of view of the interdictions associated to them: the 3-day and the 40-day period following birth and burial. The first temporal threshold is also associated to a space limit. In these three days the space in which events take place acquired new meaning and is subject to interdictions that aim to protect the persons that are directly involved and concerned with this moment. At birth, this space is sealed and no one from outside is allowed to come in before the Fates' arrival. On the contrary, before the burial the presence of the family and of other members of the community is whished for, especially during the wake. The 40-day period is in both cases a time of transition and uncertainty for the main actors: the infant has no social and religious identity, since it has not been baptised yet. This makes it vulnerable to the spirits of darkness (hence many measures are taken to protect it); the mother is impure and therefore is banned from any household activity and from meetings with other people. As far as the burial is concerned, it is believed that in this period the soul of the dead person is still wandering around the familiar places looking for peace, before starting its journey to the other world.

Key words: rituals, birth, death, interdictions, time/ space limit.

În cadrul succesiunii de ceremonii desfășurate cu ocazia nașterii și a înmormântării, există o serie de elemente comune cu semnificații esențiale

BDD-V1805 © 2015 Aius PrintEd
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:05:49 UTC)

în scenografia ritualurilor respective. Acestea sunt supuse unor interdicții ce au ca scop protejarea unuia sau altuia dintre participanții la cele două evenimente majore ce delimitează existența umană. Acest articol face o analiză contrastivă a două coordonate cu semnificații majore în mentalitarul țărănesc românesc – timpul și spațiul – și investighează scopul instaurării interdicțiilor care le marchează.

1. Timpul – 3 zile/ 40 de zile

În ambele momente ale vieții, la naștere, respectiv la moarte, intervalul de trei zile apare ca perioadă distinctă, supusă unor reguli speciale. Se instaurează astfel, și este depășit după această perioadă, un prim prag, temporal și spațial, instituit pentru a marca schimbarea de stare. Funcționalitatea lui este însă opusă. În cazul nașterii, scopul este dublu, apotropaic și profilactic. În primul rând, se urmărește protejarea copilului și izolarea lui până după aflarea ursitei. Se urmărește, apoi, și izolarea mamei, atât pentru protecția ei și a copilului, cât și a celor din jur, care pot fi contaminați de impuritatea ei temporară. În ceea ce privește înmormântarea, intervalul de trei zile și nopți în care are loc pregătirea mortului și priveghiul este folosit în același scop, numai că acum protejarea celui mort nu se face prin izolare; dimpotrivă, aceasta este total interzisă. Lumina este obligatorie în camera de priveghi, iar participarea rudelor și a membrilor comunității este un sprijin fizic și moral pentru membrii familiei. Vom face comentarii suplimentare la subpunctul următor (spațiul), având în vedere că cele două coordonate – timpul și spațiul – funcționează în tandem.

Intervalul de 40 de zile marchează în mod simetric, după naștere și după înmormântare, o încheiere a unei perioade de incertitudine, de tranziție, printr-o „dezlegare“.

În cazul nașterii, persoanele implicate sunt atât mama, cât și nou-născutul. De-a lungul acestui interval de șase săptămâni scurs de la naștere, mama este considerată încă impură, prin urmare, este în continuare supusă interdicțiilor care s-au instituit asupra ei în perioada sarcinii: obligația de a nu părăsi spațiul gospodăriei, de a nu se întâlni cu vecinii, de a nu participa la treburile casei, abstinență sexuală etc. Cu rol profilactic pentru femeie, și cu rol apotropaic pentru ceilalți membri ai comunității, aceste interdicții marchează, de fapt, perioada de tranziție necesară femeii (din punct de vedere fizic în primul rând, dar și spiritual) pentru a fi integrată în noua stare, cea de mamă. Odată cu reacceptarea în biserică pentru slujba de „dezlegare“, acest nou statut este certificat de comunitate și femeia își poate relua atribuțiile obișnuite, asumându-și în plus și noul rol de mamă.

BDD-V1805 © 2015 Aius PrintEd
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:05:49 UTC)

Pentru copil, interdicțiile impuse în această perioadă dinaintea botezului au rol apotropaic; evitarea menționării numelui, evitarea contactului cu întunericul nopții, păzirea copilului pe timp de noapte mai ales, dar și în timpul zilei, și celelalte menționate anterior (Cap. III) au ca scop evitarea influenței nefaste a duhurilor rele, care pot pune în primejdie soarta nou-născutului, extrem de vulnerabil atât timp cât nu este botezat.

Este interesant de notat că finalul acestor 40 de zile, când cei doi, mama și copilul nou-născut, sunt integrați în comunitate, prin cele două ceremonii religioase marchează în același timp despărțirea „oficială" a celor doi: copilul capătă o identitate, prin primirea numelui și intregrarea în comunitatea creștină, și astfel are de aici înainte o personalitate proprie. Pentru mamă, recuperarea fizică și redobândirea stării de „curățenie", ca urmare a slujbei de dezlegare, reprezintă o revenire la starea anterioară sarcinii (chiar dacă, mai ales pentru femeile care nasc primul copil, este un important pas înainte în ierarhia comunității, prin asumarea unui nou statut).

În cadrul ritualului de înmormântare, aceeași perioadă de 40 de zile anunță „liniștirea" sufletului celui mort și plecarea pe drumul spre lumea cealaltă. Marcat prin „slobozirea apei", prin pomeni și încetarea doliului pentru membrii familiei (există, de fapt, în acest sens, un calendar specific, în funcție de cine a murit și de gradul de rudenie cu acesta), acest moment este punctul final al perioadei în care sufletul este caracterizat de o stare de ambiguitate: încă mai zăbovește în jurul casei, revizitând locurile familiare, înainte de a porni în marea călătorie spre tărâmul celor morți. Pe parcursul perioadei de 40 de zile scurse de la înmormântare, pomenile repetate la intervale bine stabilite, din ce în ce mai lungi (nouă zile, apoi trei, respectiv șase săptămâni) sunt menite să înlesnească această călătorie (prin furnizarea de alimente, haine și alte obiecte considerate necesare). În tot acest răstimp, se aprind în continuare lumânări, al căror rol este de a lumina drumul sufletului.

S. Fl. Marian consemnează o interdicție respectată din Bucovina: aceea de a dormi în acest răstimp de șase săptămâni pe locul unde a murit și a fost așezat mortul înainte de înmormântare (Marian, 2000: 296). Se crede că sufletul acestuia se reîntoarce, mai ales noaptea, și își caută corpul. După acest interval și după sfeștania și pomenirea de 40 de zile, căutările sufletului încetează și camera poate fi folosită fără teamă.

În Muntenia, deoarece se crede că sufletul pribeag se reîntoarce noaptea și se odihnește după ușa din tindă, cei din casă nu au voie să lase gunoaie în acel loc. La mormânt și în casă se aprind lumânări, pentru ca sufletul să nu fie răpit de diavoli și trimis în iad (idem, 299).

BDD-V1805 © 2015 Aius PrintEd
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:05:49 UTC)

Astfel, în cazul ritualului de înmormântare, cele 40 de zile marchează liniștirea atât a sufletului celui mort, care după acest interval se desparte de spațiul familial din lumea celor vii și își începe marea călătorie, cât și a rudelor îndoliate, care, cu ajutorul comunității participante la seria de secvențe ritualice, își iau rămas bun de la cel dispărut și se pot reîntoarce la viața cotidiană.

D. Suiogan precizează faptul că toate aceste acte au o dublă semnificație și o dublă intenție ritualică: ele urmăresc separarea celor două lumi, a viilor și a morților, dar în același timp au și scopul de a înlesni menținerea dialogului dintre ele. Pomenile făcute pentru sufletul celui mort, care după șase săptămâni se suprapun unor sărbători calendaristice și „moșilor“, sunt în același timp o reprezentare a riturilor de separare și a celor dedicate amintirii strămoșilor (Suiogan, 2006: 155).

2. Spațiul – praguri și răspântii

Analizând semnificația și caracteristicile spațiului în imaginarul țăranului român, E. Bernea afirmă:

> Există un sistem întreg de obiceiuri (acte rituale) care marchează limitele și efectuează trecerea dintr-un loc în altul. Ca și în cazul timpului (riturile de trecere de la naștere la moarte), în legătură cu spațiul întâlnim foarte multe practici magico-religioase care întrețin buna stare și rodnicia trecerii. Între locuri fiind deosebiri calitative, se presupune că trecerea înseamnă schimbare, loc unde o stare este înlocuită prin alta și că aceasta impune măsuri speciale. Așa se întâmplă în pragul casei, la poartă, la trecerea podului, la răscruci sau la hotar, unde, din cauza discontinuității spațiului, apar diverse practici preventive sau eficiente (Bernea, 1997: 111).

Spațiul familiar țăranului român (și mai ales cel familial) se dezvoltă concentric, pornind de la vatră – punctul principal și cel mai dens în semnificații – și continuând cu casa – gospodăria – satul, pentru a se generaliza apoi și a se lărgi la nivelul întregii lumi.[1] Toate aceste zone sunt marcate de praguri a căror traversare implică anumite ritualuri. De obicei închis pentru cei din afara familiei, spațiul casei și, prin extensie, cel al întregii gospodării se deschide pentru a permite accesul membrilor comunității cu ocazia ritualurilor care marchează cele trei momente importante ale existenței: nașterea, nunta și moartea. În special în cazul

[1] În acest sens, A. Oișteanu face o prezentare relevantă a topografiei satului tradițional românesc în *Ordine și Haos*, pp. 578-9.

BDD-V1805 © 2015 Aius PrintEd
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:05:49 UTC)

ritualurilor de început și de sfârșit al vieții, la care ne referim în această lucrare, acest spațiu este marcat de o serie de interdicții care au ca scop protejarea celui care intră în lumea albă, respectiv a celui care o părăsește. În același timp, exteriorul se închide pentru individul care se află în procesul de trecere, în sensul că nu i se permite accesul decât treptat și în timp, în urma unor ritualuri care pregătesc această parcurgere etapizată a teritoriului segmentat atât spațial cât și temporal. Interdicțiile care restricționează accesul și comunicarea dintre cei din interiorul spațiului și cei din afară acționează în două direcții, împiedicând atât accesul către spațiul securizat, pentru protecția celui izolat în interior, dar și ieșirea din acest spațiu, pentru a evita contaminarea celor din exterior. Ieșirea se face în urma performării unor ritualuri asociate traversării pragurilor care delimitează aceste spații succesive.

Aceste interdicții se manifestă mai ales în perimetrul și mai restrâns al camerei în care au loc cele două evenimente. Spațiul încăperii se resemantizează, încărcându-se de semnificații noi, cel puțin în perioada imediat următoare evenimentelor (trei zile). În cazul nașterii, camera este izolată până după sosirea ursitorilor, ieșirea și intrarea nefiindu-i permise decât moașei, care, prin rolul jucat la naștere, este deja parte integrantă a acestei zone cu rol protector. Măsurile de protecție îl vizează mai ales pe copil, vulnerabil (în primul rând din rațiuni magico-religioase, dar, în esență, și din motive medicale), dar și pe mamă. Aceasta, după cum am văzut deja, este considerată „impură" și trebuie izolată de comunitate până la „dezlegare", șase săptămâni mai târziu, deoarece până atunci poate reprezenta un pericol pentru cei din jur. Interdicțiile care operează asupra mamei sunt atât de puternice, încât am văzut deja că aceasta nu are voie să fie văzută nici măcar de lumina soarelui imediat după naștere. Treptat, interdicțile se ridică, sau, mai precis, spațiul în care acestea acționează se extinde: femeia nu are voie să părăsească gospodăria, apoi o poate face, dar nu noaptea, nu are voie să traverseze ape curgătoare sau punți, și mai ales să intre în biserică. Întreg spațiul rural familiar femeii redevine complet liber accesului odată cu reintrarea ei în biserică pentru slujba de dezlegare, care marchează reintegrarea ei din punct de vedere religios și social.

Copilul, la rândul lui, este supus unor interdicții care sunt menite să îi asigure sănătatea și norocul în viață. Nu trebuie lăsat singur, dar în primele zile numai mama și moașa îi pot fi alături. O serie de ritualuri apotropaice și de măsuri preventive sunt folosite pentru protecția copilului, în cazul în care nu se poate evita lăsarea lui singur în cameră. Treptat, spațiul camerei se deschide pentru cei din exterior, dar interacțiunea dintre vizitatori și cuplul mamă-copil este guvernată de anumite interdicții.

BDD-V1805 © 2015 Aius PrintEd
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:05:49 UTC)

În cazul ritualului de înmormântare, în clipa morții se deschid în mod simbolic ferestrele și ușile încăperii, pentru a-i permite sufletului să se elibereze de limitele sale pământești (Suiogan, 2006: 203). În decursul celor trei zile de priveghi, spațiul camerei este deschis celor din afara familiei, în același scop de a nu-l lăsa singur pe cel mort. Spre deosebire de momentele ulterioare nașterii, cu ocazia priveghiului se încurajează prezența rudelor și a vecinilor, care își iau astfel rămas bun de la cel dispărut și îl veghează înainte de înmormântare. Supus unor interdicții până după întoarcerea de la înmormântare (reflectarea în oglindă, măturarea podelei, depozitarea gunoiului după ușă etc.), spațiul casei se închide odată cu plecarea cortegiului spre cimitir (la propriu, cu cheia, pentru a împiedica moartea altcuiva din familie), și nu se redeschide decât după anumite ritualuri de purificare. Ieșirea din casă se face respectând anumite ritualuri (cu picioarele înainte, spre răsărit, pentru ca cel mort să se îndrepte spre celalată lume pe drumul cel bun; după lovirea ușii de trei ori cu sicriul, pentru ca mortul să nu-și mai dorească să se reîntoarcă etc.) care marchează astfel trecerea pragului. Pragul porții gospodăriei este la fel de important; trecerea lui coincide cu reînchiderea ușilor și a ferestrelor, pentru acea sigilare preventivă a casei amintită mai sus.

Drumul spre cimitir include alte numeroase praguri, punți și răscruci, la rândul lor marcate de interdicții, ritualuri și gesturi magice, de protecție. Se are în vedere în primul rând protejarea celui mort pe drumul pe care urmează să îl înceapă către lumea de dincolo. Implicit, în mod indirect, se urmărește și protejarea celor rămași în lumea celor vii, la care ar putea reveni cel plecat, transformat în strigoi, în cazul în care sufletul lui nu și-ar găsi odihna. Opririle pentru slujbele ținute de preot la răspântii și la trecerea podurilor (văzute ca punți între pământ și cer, dar și ca obstacole în calea călătorului) (Evseev, 1994: 147), plata vămilor, toate aceste gesturi ritualice sunt făcute în sprijinul celui pornit în călătorie, pentru a-i ușura alegerea drumului cel bun și a-i înlesni trecerea dincolo. G. Kligman face următoarea observație:

> Pauzele survin în locuri specifice: pâraie sau izvoare, răscruci, praguri (de pildă la poarta curții sau la intrarea în cimitir). Locurile acestea au în comun, drept caracteristică, ambiguitatea; ele oscilează între două posibilități. Rugăciunile ajută mortul să se deplaseze în siguranță peste obstacole. Spațiile periculoase întâlnite de cortegiu în drumul spre cimitir ilustrează metonimic trecerea mortului din această lume în cea de dincolo (Kligman, 2005: 138).

BDD-V1805 © 2015 Aius PrintEd
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:05:49 UTC)

Am văzut deja că podurile și apele curgătoare pe care le traversează sunt considerate a fi periculoase și pentru femeia gravidă. Podul este un simbol al tranziției, iar apa curgătoare este populată cu duhuri rele și este, la rândul ei, un simbol al schimbării și al haosului. De aici, amenințarea unei schimbări neprielnice, sau, în cazul celui mort, al unei veșnice rătăciri între lumea de aici și cea de dincolo (Suiogan, 2006: 203), fără putința de a face marea trecere. După cum consemnează S. Fl. Marian, „Cui nu i se pun podurile, acela nu poate trece peste apele din cealaltă lume, ci rătăcește necontenit pe lângă țărmurile lor". (Marian, 2000: 214).

Concluzii

Prin definiție, cele două stări liminale analizate prin prisma interdicțiilor care le marchează sunt perioade de incertitudine, în care individul este prins între două lumi, perioade perturbatoare din toate punctele de vedere, care produc dereglări la nivel individual, dar și la nivelul comunității. Atât individul, cât și comunitatea au nevoie de o perioadă de adaptare, de ajustare la noua stare și la noile condiții impuse de aceasta. Acele intervale de timp despre care am amintit, de trei și de patruzeci de zile, și interdicțiile care le marchează, nu fac altceva decât să ofere răgazul necesar pentru obișnuirea cu ceea ce va urma. Individul are nevoie de pregătire psihologică, dar și de cea fizică, pentru calea cea nouă care i se deschide; comunitatea, la rândul ei, trebuie pregătită pentru acceptarea unui nou membru, respectiv pentru acceptarea despărțirii de cel dispărut. Dezechilibrele create necesită timp pentru reajustarea balanței.

Cu câteva excepții semnificative, interdicțiile operează în mod similar și au același scop: protejarea individului aflat într-o stare de tranziție. Diferențe pot fi notate în cazul modului în care acestea impun funcționarea spațiului în intervalul de trei zile, de exemplu, când în cazul nașterii spațiul este sigilat în special pentru protecția celor din interior, și este oprit accesul celor din exterior; la moarte, dimpotrivă, spațiul de deschide pentru a împiedica izolarea celui mort, în același scop, însă: protecția acestuia, și indirect a celor din jur. Ambele spații se purifică și reintră în circuitul normal după perioada de patruzeci de zile.

În general, se poate vedea că cele două coordonate operează în tandem, iar eficacitatea lor este dată tocmai de combinația dintre ele; prin urmare, interdicțiile care le marchează se suprapun. Ceea ce, până la urmă, demonstrează unitatea lumii: existența unor interdicții care funcționează în mod similar, uneori chiar identic, este o dovadă a faptului că există tipare de gândire. Acest lucru este rezultatul necesității de a găsi

BDD-V1805 © 2015 Aius PrintEd
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:05:49 UTC)

mecanisme care să reglementeze viața și comportamentele, mai ales în momentele de criză care pot amenința echilibrul lumii.

Bibliografie

Bernea, Ernest. 1997. *Spațiu, timp și cauzalitate la poporul român*. București: Humanitas.
Evseev, Ivan. 1994. *Dicționar de simboluri și arhetipuri culturale*. Timișoara: Amarcord.
Kligman, Gail. 2005. *Nunta mortului. Ritual, poetică și cultură populară în Transilvania*. Iași: Polirom.
Marian, Simion Florea. 2000. *Înmormântarea la români. Studiu etnografic*. București: Saeculum.
Oișteanu, Andrei. 2013. *Ordine și haos. Mit și magie în cultura tradițională românească*. Iași: Polirom.
Suiogan, Delia. 2006. *Simbolica riturilor de trecere*. București: Paideia.

BDD-V1805 © 2015 Aius PrintEd
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:05:49 UTC)